

**Rroma: a New
"National Minority",
or an European
Ethnic Group?**

The paper is trying to answer to a very important and actual question: what is the position of gypsies as ethnic minority in front of the new changes of the world. Briefly analyzing historical aspects and the present situation of gypsies in Romania, the author aims to draw the evolution of this minority in the future Europe.

RROMII - O NOUĂ "MINORITATE NAȚIONALĂ", SAU O ETNIE EUROPEANĂ?

VASILE BURTEA

Enunțarea problemei

După încreșterile și plăgile deschise lăsate de cel de-al II-lea război mondial, la baza căruia s-a înscris cu brio exacerbarea sentimentelor naționale până dincolo de limitele rezonabilității, era greu de imaginat o forță aptă să se opună insurecției universalismului, generat de nevoia oamenilor de a fi drepta și a uita.

Și totuși, prima mare spargere de front o realizează, relativ rapid și semnificativ pentru unii, abia perceptibil pentru cei mai mulți, fundamentalismul arab chiar sub obâlduirea port standardului acestei insurecții - ideologia sovietică.

Semnalul arab apare ca o uvertură a unui proces ce se va amplifica și extinde din colonii și dominioane până la granițele Trianonului deja avertizate cu semnul întrebării.

După 1989, dramaticele procese desfășurate în centrul și sud-estul Europei nu pot fi decât concluzia unui silogism bine dospit, bine acoperite de sintagma exploziei naționalismului în slujba creșterii de noi și, de multe ori, fărâmătate state naționale.

Sub ochii noștri, o serie de state și-au recăpătat independența și hotarele proprii, iar harta lumii s-a îmbogățit cu noi state naționale, din care unele necunoscute altă dată.

Multora li se pare, și afirmă cu vădită teamă și îngrijorare, că "o nouă fantomă bântuie Europa: fantoma naționalismului". (Ingmar Karlsson, p.7)

Volens nolens, în acest context, ne punem câteva întrebări legitime: câte din durerile lumii au încecat prin acest proces îngrijorător prin dinamica din ultima vreme și câte noi dureri au fost inaugurate? Prin aceste mișcări, nu lipsite de zbucium și uneori nu lipsite de sânge, s-a realizat mult trămbițata "puritate etnică" sau s-a rezolvat, în sfârșit, spinoasa problemă a minorităților naționale? Fostele minorități de până ieri, ce sanse acordă și ce posibilități creează minorităților pe care, totuși, le înglobează, astăzi, când au devenit majoritare în noile state. Altfel zis, ce sanse sunt pentru detensionarea relațiilor interetnice și care este prețul păcii sociale? Oricât de dificil sau riscant ar fi, un răspuns la aceste întrebări trebuie dat, tot așa cum trebuie dat un răspuns și la întrebarea: care este poziția rromilor față de aceste schimbări și care este calea pe care o urmăză acest popor atestat pe pământ european încă din primul secol al mileniului nostru și prezent aici cu multe veacuri înainte de a fi menționat în scrierile vremii.

Elemente constitutive

Înainte de a răspunde la ultimele două întrebări trebuie să încercăm o minimă clarificare asupra posibilităților obiective ale unei anumite opțiuni.

Considerăm că se recomandă să trecem încă o dată în revistă principalele condiții-dimensiuni ale principalei materii prime pe care se edifică orice stat național, adică ansamblul socio-demografic și judecăto-politic numit *națiune*, în toată complexitatea relațiilor sale.

Pentru ca membrii unui grup mare de oameni să intre într-un tip de relații care să constituie baza "sentimentului de noi"

pe care se construiește o națiune, ei trebuie să dezvolte un praxis transformator comun și îndelungat cel puțin în forma sa materială elementară, pe un același teritoriu pe care să îl posedă, să-l apere, să-l împără și să-l administreze în comun.

Or rromii, în continua lor căutare (așa cum s-a arătat și cu alt prilej) a comenzi sociale, pentru a face față multiplelor *nevoi primare* (Ch. de Lawe, p.9) au fost determinați tot timpul să migreze în *grupuri* din ce în ce mai mici (reduse la una sau câteva familii de tip largit) din ce în ce mai "specializate", pe spații din ce în ce mai mari, pe care niciodată nu le-au stăpânit, împărțit și administrat. Nu și-au pus nicăieri în lume, și nici nu aveau cum, să-și pună vre-o dată problema de a face dintr-un asemenea scop un ideal spre a căruia realizare să-și îndrepte energiile. Nici o lucrare, nici o legendă, nici o producție orală sau scrisă nu menționează o asemenea tentativă. Aspirațiile lor s-au oprit la găsirea sau crearea posibilității de a-și oferi serviciile, care, oricât de importante sau "productive" ar fi fost, păstrau întotdeauna un caracter complementar activităților principale ale populațiilor de contact, impregnându-se astfel cu un aspect marginal subscris conceptului de *complementaritate economică*. (Vasile Burtea, p.113)

Acest aspect a creat un "sentiment de noi" cu o sferă atât de restrânsă și un conținut atât de bogat, încât nu a putut atinge niciodată nivelul generalului și , cu atât mai puțin, pe cel al universalului.

Chiar și vâträșii (Vasile Burtea, p.257), când au optat, ori au fost împinsă să opteze, pentru alt mod de viață decât cel specific, adică spre sedentarism, au făcut-o tot după modelul tradițional al răspândirii largi în teritoriu, în grupuri cât mai mici (dar grupuri stabile de această dată, sedentare), pentru ca să-și asigure utilitatea și accesul spre un minim de resurse compatibile cu noul lor statut și mod de trai.

De fapt, opțiunea vâträșilor pentru

un alt mod de viață, pe lângă determinantele sale ce țin de preluarea de modele și impunitatea vieții de dependență socială pe care au trăit-o mai mult de opt secole, apare ca un inconștient sacrificiu, impus de "vicienia rațiunii" (Hegel) de a-și crea un "spațiu vital" absolut necesar manifestării identității și specificului etnic, exprimat în modul de viață nomad, puternic amenințat de propriii indicatorii demografici și de reducerea drastică a accesului la resurse sub amenințarea expansiunii industrialismului și modernității.

Acstea moduri de trai, influențate semnificativ de răspândirea în teritoriu, sunt datătoare de seamă și pentru modul în care au evoluat limba (vezi cazul rularilor (Vasile Burtea, p.268) și a unei bune părți dintre vârăși) sau religia acestui *popor nonteritorial și transnațional*.

Fiind tot timpul dependent de oferta populațiilor majoritare de contact, poporul rromilor a fost lipsit de posibilitatea construirii unei *vieți psihice unitare* și puternice, care să îi asigure solidaritatea de grup mare, precum și de posibilitatea construirii ori cultivării unui puternic *sentiment de apartenență*.

Dacă aceste trăsături, la alte popoare, reprezintă "eșafodajul" pe care să închegat *identitatea națională*, la rromi, în mod obiectiv, intensitatea manifestării respectivelor trăsături nu a fost de o astă acuitate încât să îi conducă spre cuceriri sau pretenții teritoriale, pentru a-și edifica un stat, cu tot cortegiul generat de spiritul posesiunii și suveranității.

Dacă la celelalte popoare "identitatea națională constituia o necesitate pentru supraviețuirea și reușita în lumea postcolonială a statelor care își câștigaseră independența de puțin timp", (Joseph Gusfield, p. 14) la rromi fenomenul apare realmente inversat: supraviețuirea își găsește forma de împlinire prin renunțare, pierdere sau cedare de identitate în spații național-teritoriale care nu-i leagă politic

sau organizatoric. "Îmblânzirea scorpiei" ori "complicitatea cu călăul" a constituit o strategie de viață și o modalitate de supraviețuire care și-a pus amprenta pe o întreagă psihologie, generând profile culturale și tipuri de personalitate ce se pot constitui în baze explicative ale majorității formelor de comportament, inclusiv al celui de tip antisocial (sau, mai ales, al acestuia).

Prezența și sinteza acestor elemente constitutive creează sentimentul de apartenență și solidaritate de grup.

O altă condiție importantă ar fi și gruparea indivizilor unei națiuni sub anumite instituții politice care să se constituie în comandamente de reprezentare a intereselor națiunii respective.

Acest aspect presupune un anumit nivel al formării unei conștiințe politice, cel puțin la fel de importante ca și atașamentul ori sentimentul de noi.

Din acest punct de vedere rromii din România nu au avut niciodată, până în 1990, o *participare politică directă și în nume propriu*.

Deși din rândurile rromilor "au apărut industriași, artiști plastici, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar buni oratori în parlament", (Mihail Kogălniceanu, p.8) dar și însemnatii oameni politici, aceștia nu au participat la viața publică și politică a societății ca rromi, ci ca exponenti ai diferitelor partide, curente sau idei, care nu aveau nimic comun cu marea masă a rromilor, cu problematica, trăirile, năzuințele, aspirațiile și cu atât mai puțin, interesele sau opțiunile lor ca grup. Rromii, ca entitate etnică sau grup social, din punct de vedere politic, s-au aflat întotdeauna undeva la "marginea scenei", trăind viață politică a țării de adopție în mod *marginal și contemplativ*.

Chiar și atunci când participau la războaie, ei se identificau ca locuitori temporari ai unui teritoriu, ai căruia permanenți locuitori se aflau în conflict armat cu

locuitorii unui alt teritoriu, fără ca această participare să fie trăită ca o împlinire a datoriei izvorată din conștiința de noi.

După câteva încercări firave ale rromilor din Transilvania de a participa la evenimentele anului 1848 și o încercare de organizare etnică și culturală la nivel național în anul 1938, încercare întreruptă brutal de cel de-al doilea război mondial și evenimentele de ordin social, politic și economic care au urmat acestuia în țara noastră, firava mișcare a rromilor de după 1989 constituie începutul unei participări directe și în nume propriu la viața politică a societății.

Spunem "firava" deoarece, în ciuda participării la alegerile locale și generale din 1990, 1992 și 1996 pe liste proprii, conform prevederilor art. 59 din Constituție (Constituția României, p.9) și art. 4 din Legea electorală (Legea pentru Alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, p.1), această participare nu a fost caracterizată de unitatea pe care o presupune conștientizarea unor obiective comune, a unor interese generale și specifice etc.

Mai mult, înfruntarea dintre organizații rivale ale rromilor a condus spre insuccesul jenant înregistrat de fiecare dată, consecință indubitată a prevalenței subiectivismului, bine exploatat, abil întreținut și dirijat în detrimentul interesului general, ce nu-și găsește condiții de manifestare decât în condițiile solidarității de grup, mereu bulversată, mereu sacrificată, pe căt de inconștient pe atât de distructiv.

Aceste aspecte ne poartă cu gândul la nivelul conștiinței politice generale a etnicilor rromi din România și ne îndrepătește să afirmăm că, din punct de vedere politic (dar nu numai), etnia rromilor se află la debutul procesului său de etnogeneză.

Procesul, întârziat mult prea mult, comparativ cu celelalte popoare, nu se bucură în prezent de condiții favorizante

sau factori acceleratori, așa cum ne-am așteptă să se întâmple, ci dimpotrivă, deurge greu, fiind frână, pe lângă o serie de factori externi și de un set de factori ce poartă amprenta internă.

Câteva constante, private în context

Dintre factorii interni menționați și vom lua în discuție pe aceia care răspund necesității unei analize, pe căt posibil, rationale și convingătoare. Vom avea în vedere următorii factori:

a) Factori de natură demografică dintre care amintim: (3)

1. Numărul mediu de persoane în familiile de rromi, care, așa cum am menționat și cu alt prilej, este de 6,6 membri, ceea ce înseamnă mai mult decât dublul mediei pe țară (Vasile Burtea, p.1), medie în care este cuprinsă și populația de rromi.

2. Structura pe vîrstă a populației de rromi, în care 43,3% din totalul membrilor de familie sunt în vîrstă de până la 16 ani, creează alura reală a unei populații foarte tinere din punct de vedere demografic, conferind o bază largă piramidei vîrstelor. Acest aspect ne demonstrează că rromii nu au parcurs încă tranziția demografică (Vladimir Trebici, p. 43) prin care a trecut majoritatea populației Europei, nici măcar până la nivelul înregistrat de țara noastră cu puțin înainte de sfârșitul anului 1989. Cum a fost posibil acest fapt?

Într-un sistem social în care folosirea metodelor contraceptive era practic aproape imposibilă, iar o întrerupere de sarcină, sau chiar o tentativă, aveau ca epilog întemnițarea, nici nu a fost prea dificil.

Totuși, răspunsul trebuie nuanțat. La primul impuls, s-ar face trimis la tradiție, dragoste de copii, lipsă de responsa-

bilitate pentru viitorul celor aduși pe lume etc., dar dacă nu avem în vedere și ponderea esențială a factorilor de natură socio-economică și culturală în implementarea sau eludarea unor măsuri de ordin jurisdicțional sau a unor comandamente politice, răspunsul nu ar fi decât carențat.

3. Vârsta medie la căsătorie, de numai 17 ani pentru fete și 18 ani pentru băieți, față de media pe țară de 22,5 ani la fete și 25 ani la băieți, (UNICEF, p.147) constituie nu numai explicația dar și una dintre sursele principale care influențează în mod hotărâtor structura demografică și pe vârste a acestei populații.

4. Faptul că o cincime dintre femeile rromne nasc înainte de 16 ani, iar peste 50% până la 18 ani au cel puțin o naștere, susține incontestabil situația demografică existentă.

5. Natalitatea foarte ridicată (5,1 copii/femeie) continuă și după 1989, fiind mai mult decât dublul mediei pe țară, medie ce nu depășește nivelul de 1,79 copii/femeie.

6. Constatarea făcută de cercetare noastră din 1992, că 62% dintre femeile rromne nu folosesc nici un mijloc contraceptiv, iar 27% dintre ele recurg la avort, demonstrează nu numai o cvasitotală lipsă de educație sexuală, sanitară și contraceptivă, dar și un nivel cultural care este greu de admis că poate constitui suportul pe care să se clădească conștiința politică solidă la nivel de grup.

Suntem întru totul de acord cu ceea ce politologii susțin cu privire la rolul conștientizării interesului, sau setului de interes, de grup ca liant și fundament al cristalizării conștiinței politice, dar și dezvoltarea intereselor de grup este posibil de realizat doar după depășirea unui prag minim al culturii sociale și politice, al instrucției școlare, al exercițiului public și administrativ, al implicării directe în viața socială și politică a societății.

Aspectele prezentate mai sus ne

fac să afirmăm că această populație tânără, cu un potențial demografic ridicat, susținut de o fertilitate și natalitate ridicate mult peste media țării, ce va constitui în viitorul apropiat o acută cerere de locuințe, de locuri de muncă și mijloace de existență, în condițiile în care situația generală a țării nu se va schimba semnificativ, își va agrava și mai mult situația social-economică prezentă.

Din acest motiv, în mod obiectiv, va rămâne, în continuare, departe de sfera politică a societății, sporindu-și marginalizarea și estompându-și propriul proces de etnogeneză politică și emancipare socială, rămânând în continuare un conglomerat, preocupat exclusiv de asigurarea supraviețuirii, electoral pretabil la orice manevră.

Dar să vedem care sunt principaliii b) factori de natură socială și ce influență au ei vis-à-vis de conștiința politică de grup a etnicilor rromni. (Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, 1993, cap. 9, 10, 13, 14)

1. Traiul în forme tradiționale și familia largită, constituită din 2, 3 sau chiar 4 generații, așa cum am văzut, nu reprezintă un factor favorizant pentru modernizare.

2. Condițiile de locuire proaste nu par să aibă un impact deosebit, comparativ cu structurile familiale, asupra procesului de etnogeneză politică.

În condițiile în care pe o cameră înregistrăm, în 1992, o medie de 3,03 persoane, iar datele preliminare ale cercetării din vara anului 1998 relevă o medie de 3,87 persoane, aproape 11% dintre familiile locuind câte 5-6 sau mai multe persoane într-o singură cameră, este greu de acceptat că cineva mai poate avea și alte preocupări decât identificarea de paleative.

3. Limitarea drastică a posibilităților de a deprinde și practica o profesie modernă, precum și a speranței de a participa, cu șanse egale, la competiția pentru obținerea unui loc de muncă care să asigure un trai decent, constituie, în prezent, o

formă, pe cât de dură pe atât de evidentă de discriminare. Afirmația este susținută de faptul că 58% dintre bărbați și 89% dintre femei nu au nici o profesie (tradițională sau modernă), 80% dintre membri nu au nici o calificare, iar 60% dintre salariați lucrează ca necalificați.

4. Consecința acestei situații este reprezentată de aceea că 32% dintre bărbații "cap de familie" nu au de lucru și doar 3% din întreaga populație de rromi primește ajutor de șomaj.

5. Situația școlară extrem de precară și numărul analfabetilor (27%) relevă un aspect, pe cât de trist pe atât de grav, și anume că mai mult de un sfert dintre membrii acestei etnii sunt lipsiți de posibilitatea de a scrie, a citi, a se adresa organelor administrației locale și de stat, de a lectura, a deprinde și a înțelege normele de conviețuire, morale și de drept fără de care viața într-o societate modernă devine încordată, prin rarefierarea dialogului social, lipsa participării la viața cetății (cu atât mai mult la cea politică) și creșterea până la generalizare a tendințelor de "retragere" în zona marginală a societății.

Constatarea faptului că procentul copiilor de până la 8 ani care nu au frecventat niciodată o formă de învățământ, ori au abandonat-o, este de 40%, arată că lipsa hainelor, a hranei, lipsa posibilităților de procurare a rechizitelor și, mai ales, lipsa perspectivelor de după absolvirea unei școli, asociate cu dezinteresul, blazarea sau disperarea familiilor cărora le aparțin, acutizează și mai mult fenomenele de anomie și disperare socială la nivel de grup.

c) Raporturile de muncă și proprietate, care am văzut că reprezintă esența problemelor cu care se confruntă populația de rromi, au la rândul lor un rol însemnat în procesul de întârziere a procesului de constituire a unei conștiințe etnice apte să sintetizeze interesele majore ale etniei ca grup, cât de cât structurat.

Dincolo de pasul structurării, interesele majore ale comunității trebuie exprimate și reprezentate la nivelul conștiinței politice.

A încerca, prin acțiune politică adecvată, și cu utilizarea metodelor și instrumentelor specifice, jalonarea lor într-o strategie negociată social și implementată în parteneriat cu structurile administrative ale statului, (care să asigure logistică și, parțial, expertiza necesară, pentru derularea unor proiecte cu obiective clare și posibile) înseamnă o nouă și, în sfârșit, serioasă punere de acord a realității cu practica social-politică.

Este lesne de înțeles rolul esențial al intelectualității rrome fără de care formarea unei conștiințe puternice și mobilitatoare se poate amâna până la irosirea oricărei șanse istorice.

Dar în condițiile în care nu există elaborat un model propriu de organizare și acțiune, rromii rămân la adăpost de orice tentație a naționalismului care bântuie Europa.

Aceasta înseamnă că populația de rromi, lipsită de un teritoriu, de o țară mamă la care să se raporteze și de un guvern care să-i apere și să-i reprezinte interesele în raporturile cu alte țări, popoare și guverne, nu va prelua nici modelul drepturilor colective generatoare de separatisme și ostilități din partea populațiilor majoritare (ostilități ce pot merge până la crearea de partide naționaliste și adoptarea de măsuri segregationiste sau represive) și nici nu va fi suspectată de neloyalitate.

Altfel zis, ea va rămâne în domeniul etnicului, care ne duce cu gândul la caracteristici culturale, religioase sau de viață psihică, (vezi Dionisie Petcu) ce leagă mai direct etnologicul și antropologicul de ideea multiculturalității și identității - concepte de baza și teluri în definirea și proiectarea unei Europe noi și unite, (M. Versparget - raport la 18, urmat de 19, vezi bibliografie) în discordanță cu

năționalitatea - concept politic, legat prin excelență de ideea de suveranitate și posesie.

Recapitulând argumentația de mai sus, înseamnă că rromii vor rămâne în continuare la modul tradițional de reprezentare directă sau semidirectă, fără a apela la "dependență de reprezentanți" (Alvin Toffler, p.105) sau, altfel zis, ei vor rămâne o minoritate etnică și nu națională.

Dar cum în mult dorita casă a Europei vom putea intra, într-adevăr, doar ca grupuri etnice și nu ca naționalități cu delimitări stricte și un înalt simț al posesiei (Europa unită va fi o Europa a etniilor și nu a naționalităților), considerăm că rromii au, cel puțin la acest capitol, un pas în avans ce le conferă dreptul la o strădanie sporită cunoașterea mai aprofundată a specificului lor.

Dar nu numai la acest aspect se limitează vocația transnațională, în spățiu europeană, a acestui popor.

Am exemplificat prin deplasarea continuă a rromilor după comanda socială. Identificarea și obținerea acesteia este întotdeauna independentă de domiciliu și distanță.

La fel și viitorul cetățean european se va mișca liber de loc și timp, în funcție de determinările (ce face, grad de complexitate, nivel de satisfacție nivelul căștigului etc.) job-ului apărut și gradul lor de compatibilitate. Cât de mult timp îi va trebui cetățeanului european pentru a se adapta la cerințele unei asemenea vieți, pe care A. Toffler a prefigurat-o deja în "Socul viitorului", (Alvin Toffler) ne este greu să precizăm, dar suntem siguri că rromii nu vor avea probleme deosebite din acest punct de vedere.

De asemenea, adaptarea rapidă, în funcție de solicitările pieței (pentru rromi, ale comenzi sociale), reprezintă o calitate de care trebuie să ținem cont când este vorba de populația de rromi, deoarece această calitate va deveni, dacă nu a de-

venit încă, una indispensabilă fiecărui cetățean al viitoarei Europe.

O bună parte dintre reprezentanții diferitelor societăți vestice cu care am intrat în legătură în ultimii ani, indiferent dacă erau bărbați sau femei, când venea vorba despre familie și căsătorie, sau dacă erau întrebați despre partenerul de viață (bărbat, femeie), de cele mai multe ori ne spuneau că a fost căsătorit (căsătorită) sau nu a fost niciodată, dar coabitează cu cineva cu care se înțelege bine. Dacă contextul discuției permitea întrebări suplimentare din care să se lănuirească de ce nu se căsătoresc etc. etc., răspunsurile erau aproape aceleași: căsătoria înseamnă obligații, concubinajul exprimă adevărată dragoste, nealterată de acte și convenții, în caz de neînțelegeri între partenerii căsătoriți, datorită cărora se ajunge la divorț, consecințele sunt dramatice, adevărată opțiune a partenerilor se manifestă în legătura de tip coabitare nu legătura tip căsătorie legitimă, concubinajul păstrează libertatea partenerilor, inclusiv libertatea de a spune *nu mai vreau* la un moment dat etc.

Recunosc că am acceptat ca raționale argumentele partenerilor noștri și am fost de acord cu ei, dar, în același timp, nu puteam să nu ne gândim la rromii noștri, care coabitează (concubinaj) cu partenerii de viață căte 30 - 40 de ani, au o mulțime de copii, unii agonisesc bunuri și averi remarcabile, dar sunt puși la zid de societate pentru că nu sunt în rândul oamenilor, nu sunt căsătoriți legal, nu au forme de stare civilă.

Oare este chiar așa de mare diferență dintre ei și partenerii noștri din democrațiile vestice? Noi am spune că lucrurile stau chiar dimpotrivă, vesticii sub imperitivele juridico-economice din epoca modernă aderă la un model pe care rromii îl practică de veacuri și este posibil ca acest model să-l fi preluat chiar de la rromi sau alte grupuri cu moduri de viață asemănătoare.

Dar nici aceste exemple nu înseamnă bararea listei !

Poate datorită acestor "veleități" europene ale rromilor, oamenii politici vor dobândi un spor de fantezie creativă, atât pentru rezolvarea unor probleme majore ale sfârșitului acestui secol (dintre care situația și problematica rromilor este, fără îndoială, una), cât și pentru viitor. Dintre acestea mentionăm pe cele ale minorităților etnice indigene cauzate de imigratie. Ele "nu pot fi rezolvate în cadrul statului național tradițional. Ele trebuie rezolvate într-un context european prin continuarea unei abordări cu oarecare tentă supranatională și a unei extensii a drepturilor regionale și minoritare. Aceasta ar face posibilă apariția treptată a unei identități europene generale, constituită dintr-o serie de identități modificate și suplimentate de diferențele identității naționale și regionale." (Paul Griéger, p. 14) "Vom asista într-o anume măsură la o reeditare a Imperiului Roman, dar, de aceasta dată, cu accente postindustriale secularizate și cu o naționalitate europeană. Cu alte cuvinte, va exista o Comunitate Europeană coerentă din punct de vedere ideologic și economic care va cuprinde totodată un număr considerabil de regiuni sub-naționale, ce se

vor extinde frecvent peste frontierele politice tradiționale. Dacă aceasta se va întâmpla, naționalismul care a îmbolnăvit Europa cu atâtea ocazii în trecut va deveni, în sfârșit, irelevant." (Ingmar Karlsson, p.12-13)

În loc de concluzii

Totodată, considerăm că este mai ieftin din punct de vedere economic și mai eficient din punct de vedere politic să construim de pe acum o uriașă identitate europeană, pe principiul dialogului, sprijinului și colaborării, decât să risipim resurse pentru conservarea aproape artificială a unei multitudini de identități naționale, pândite de segregare, scizie sau tensiuni intestine, stimulate masiv de mobilitatea socială și teritorială. Un astfel de proces ne-ar împinge *volens nolens* spre o Europă multiracială, multietnică și plurireligioasă.

Singura condiție necesară și suficientă este aceea a unei Europe a bunăstării colective, care să o elibereze de tensiuni perturbatoare, și nu a unei Europe a subzistenței (Zamfir, *Dimensiuni ale săraciei*) sau disperării.

Note și bibliografie

- Burtea, Vasile, "Neamurile de romi și modul lor de viață", în Rev. Sociologie românească, nr.2-3, 1994.
- Burtea, Vasile, "Marginalizare istorică și cooperare socială în cazul populației de rromi", în Revista de Cercetări Sociale, nr.3, 1996.
- Burtea, Vasile, "Şansele populației de rromi", în Revista de Cercetări Sociale, nr.3, 1997.
- Ch. de Lauwe, P.H., Pentru o sociologie a aspirațiilor, Editura Dacia, Cluj, 1972.
- Griéger, Paul, La caractérologie ethnique, Paris, P.U.F., 1961.
- Gusfield, Joseph R., "Primordialism și naționalitate", în Revista Altera, nr.5/1996.
- Karlsson, Ingmar, "Naționalism și minorități din perspectiva europeană", în Revista Altera, nr.5, 1996.
- Kogălniceanu, Mihail, Desrobirea țiganilor. Stergerea privilegiilor

- boierești. Emanciparea țărănilor, Discurs rostit la Academia Română, 1(13) aprilie, 1891.
9. Petcu, Dionisie, *Conceptul de etnic*, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1980.
  10. Toffler, Alvin, *Şocul viitorului*, Editura Politică, București, 1973.
  11. Toffler, Alvin și Heidi, *A crea o nouă civilizație*, Editura Antet, 1995.
  12. Trebici, Vladimir, *Populația Terrei – demografie mondială*, Editura Științifică, București, 1991.
  13. Zamfir, Elena; Zamfir, Cătălin (coordonatori) *Tiganii între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București, 1993.
  14. Zamfir, Cătălin (coordonator), *Dimensiuni ale săraciei*, Editura Expert,
  - 1994.
  15. *** UNICEF, *Guvernul Români - Situația copilului și a familiei în România - iulie, 1997.*
  16. *** "Constituția României", în Monitorul Oficial al Români, nr.233/21.11.1991.
  17. *** "Legea pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului nr.68/1992", în Monitorul Oficial al Români, nr. 164/16.07.1992.
  18. *** Recomandarea 1203 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului European cu privire la minoritățile naționale și etnice din Europa, Strasbourg, 1993.
  19. *** Rezoluția 249/1993 a Conferinței Permanente a Puterilor Locale și Regionale ale Europei, Strasbourg, 16-18 martie, 1993.